

TRILOGIE VAN
HABSBURGSE
VROUWEN:
2: Marie Antoinette

MJ van Hagen

HABSBURGSE VROUWEN

2: Marie Antoinette

Copyright © 2026 MJ van Hagen

Auteur: MJ van Hagen

Website: <https://rinusvanhagen.nl>

Uitgever: Historisch Onderzoek

ISBN: 9789403911021

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te achterhalen. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, verzoeken wij contact met ons op te nemen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Habsburgse Vrouwen Trilogie – Deel 2.....	7
Voorwoord	10
Marie Antoinette: Van Habsburgse Aartshertogin tot Koningin van Frankrijk	16
De geboorte van een Habsburgse prinses.....	31
Jeugdjaren aan het Habsburgse Hof.....	38
De voorbereiding op een Franse toekomst	45
Een huwelijk voor Europa.....	52
De jonge dauphine aan het hof van Versailles	59
De eerste jaren als koningin van Frankrijk.....	66
Mode, publieke beeldvorming en de groeiende kritiek op de koningin.....	72
Vriendschappen, hofcultuur en persoonlijke netwerken	80
De komst van keizer Jozef II en de zorgen rond het koninklijke huwelijk.....	86
De geboorte van een erfgenaam en de schaduw van internationale politiek.....	92
Vernieuwing aan het hof, veranderende mode en de weg naar politieke betrokkenheid.....	99
Moederschap, verlies en de dood van Maria Theresia	107
Toenemende invloed, dynastieke politiek en de opkomst van de familie Polignac	114
De groei van koninklijke invloed en de politieke spanningen van het oude regime	122

Het Hameau de la Reine, kunstbescherming en de culturele wereld van de koningin	129
Saint-Cloud, het moederschap van de koningin en de vernietiging van haar publieke reputatie	136
De Halsketteringaffaire en de veranderende rol van de koningin.....	143
De financiële crisis, de groeiende politieke invloed van Marie Antoinette en de geboorte van “Madame Déficit”	150
De strijd om haar reputatie, de constitutionele crisis en de laatste jaren vóór de Revolutie.....	157
De Staten-Generaal, de dood van de dauphin en de onomkeerbare weg naar de Revolutie	164
De val van het oude Frankrijk, de gevangenschap in de Tuilerieën.....	179
Lafayette, de gevangenschap in de Tuilerieën en de vernietiging van de reputatie van de koningin ...	186
De geheime samenwerking met Mirabeau en de laatste poging om de monarchie te redden	192
Het Feest van de Federatie, de hoop op verzoening en het verlies van Mirabeau.....	198
Religieuze verdeeldheid, de crisis van de monarchie en de voorbereiding van de vlucht uit Parijs	205
De vlucht naar Varennes	212
De onomkeerbare radicalisering van de Franse Revolutie (1791–1792).....	221
De zoektocht naar buitenlandse steun en de laatste hoop op het herstel van de monarchie	228

De weg naar de val van de monarchie en de revolutie van 10 augustus 1792	234
De definitieve ondergang van de Franse monarchie	241
De septembermoorden, het einde van de monarchie en de terechtstelling van Lodewijk XVI.....	248
Laatste hoop op de restauratie van de monarchie... ..	254
De eenzame gevangenschap in de Conciergerie en de laatste dagen van Marie Antoinette	260
Het revolutionaire oordeel over een gevallen koningin (14–16 oktober 1793).....	265
Het vonnis, de laatste uren en de dood van Marie Antoinette	271
De geboorte van de mythe rond Marie Antoinette .	277
EXTRA: Lodewijk XVII en het tragische lot van de laatste Bourbon-erfgenaam.....	284
De geboorte, opvoeding en vroege kinderjaren van Lodewijk Karel van Frankrijk	290
De ondergang van de koninklijke jeugd: Lodewijk Karel tussen revolutie, gevangenschap en het verlies van zijn vader.....	296
De gevangenschap van Lodewijk XVII onder Antoine Simon en de vernietiging van een koninklijke identiteit.....	302
De eenzame gevangenschap, ziekte en lichamelijke aftakeling van Lodewijk XVII	308
Een koning zonder kroon: het tragische einde van Lodewijk XVII	313
De dood en de begrafenis van Lodewijk XVII... ..	323

Het hart van Lodewijk XVII: een koninklijke relikwie	328
De terugkeer van het hart van Lodewijk XVII en de bevestiging van een eeuwenoud mysterie	333
INDEX	338
Bibliografie.....	342

HABSBURGSE VROUWEN TRILOGIE – DEEL 2

Marie Antoinette

De koningin die symbool werd van een revolutie

De geschiedenis van Europa is niet alleen gevormd door koningen, keizers en staatslieden. Achter de grote politieke omwentelingen stonden vrouwen wier levens uitgroeiden tot symbolen van hun tijd. In deze ambitieuze trilogie over de beroemdste vrouwen van het Huis Habsburg onderzoekt cultuurhistoricus Rinus van Hagen het leven, de macht en de nalatenschap van drie uitzonderlijke vrouwen die ieder op hun eigen wijze een tijdperk hebben bepaald.

Dit tweede deel is gewijd aan **Marie Antoinette**, wellicht de bekendste en meest omstreden vrouw uit de Europese geschiedenis. Geboren als Habsburgse aartshertogin en dochter van Maria Theresia, werd zij op jonge leeftijd uitgehuwelijkt aan de Franse kroonprins, de latere Lodewijk XVI. Haar huwelijk moest de eeuwenlange rivaliteit tussen Oostenrijk en Frankrijk beëindigen en een nieuw tijdperk van diplomatieke samenwerking inluiden.

Aan het schitterende hof van Paleis van Versailles groeide Marie Antoinette uit tot een van de meest besproken vrouwen van haar tijd. Bewonderd om haar schoonheid, elegantie en gevoel voor mode, maar tegelijkertijd bekritiseerd om haar afkomst, haar uitgaven en haar vermeende politieke invloed, werd

zij het middelpunt van roddels, pamfletten en publieke verontwaardiging.

Toen de Franse samenleving aan het einde van de achttiende eeuw werd geconfronteerd met economische crises, sociale spanningen en politieke verdeeldheid, veranderde het beeld van de jonge koningin geleidelijk in dat van een symbool van een oude wereld die op instorten stond. De uitbraak van de Franse Revolutie maakte haar tot een van de meest gehate én meest tragische figuren van haar generatie.

Maar Marie Antoinette was meer dan de karikatuur die de revolutionaire propaganda van haar maakte. Zij was een moeder, echtgenote, dochter van een machtige dynastie en een vrouw die probeerde haar gezin en monarchie te beschermen tijdens een van de meest turbulente perioden uit de Europese geschiedenis. Haar gevangenschap, de val van de monarchie en haar uiteindelijke terechtstelling maakten haar tot een van de bekendste slachtoffers van de revolutie.

Vanuit een cultuurhistorisch perspectief plaatst Rinus van Hagen haar leven binnen de bredere ontwikkelingen van het achttiende-eeuwse Europa. Niet alleen de politieke gebeurtenissen komen aan bod, maar ook de wereld van hofcultuur, mode, kunst, opvoeding, religie, diplomatie, publieke opinie en de opkomst van revolutionaire ideeën die het oude Europa voorgoed zouden veranderen.

Deze trilogie bestaat uit:

Deel I – Maria Theresia

De keizerin die een wereldrijk redde.

Deel II – Marie Antoinette

De koningin die symbool werd van een revolutie.

Deel III – Elisabeth "Sisi"

De mythische keizerin die gevangen zat tussen
vrijheid en hofetiquette.

Samen vertellen deze drie delen het verhaal van
macht, familie, liefde, ambitie, tragedie en politieke
verandering binnen een van de machtigste dynastieën
uit de Europese geschiedenis.

Over de auteur

Rinus van Hagen (1958) is cultuurhistoricus,
onderzoeker en publicist. Zijn voornaamste
specialisatie ligt in de vroegste fasen van de
menselijke beschaving, met bijzondere aandacht voor
de neolithische cultuurgeschiedenis, de oorsprong van
samenlevingen en de ontwikkeling van cultuur door
de tijd. Daarnaast houdt hij zich intensief bezig met de
geschiedenis van de middeleeuwen en de
vroegmoderne periode. In zijn werk verbindt hij
politieke geschiedenis, cultuurgeschiedenis en
menselijke verhalen tot toegankelijke en diepgaande
historische studies.

*"Marie Antoinette was niet slechts een koningin die haar
kroon verloor. Zij werd het gezicht van een tijdperk waarin
een oude wereld ten onder ging en een nieuwe wereld werd
geboren."*

— **Rinus van Hagen**

VOORWOORD

Marie Antoinette: tussen mythe en werkelijkheid

Er zijn maar weinig historische figuren die zo tot de verbeelding spreken als Marie Antoinette. Meer dan twee eeuwen na haar dood blijft haar naam emoties oproepen. Voor sommigen is zij het toonbeeld van aristocratische decadentie, de spil van een hof dat blind was voor de noden van het volk. Voor anderen is zij een tragische vrouw die het slachtoffer werd van politieke propaganda, publieke haat en de onverbiddelijke krachten van de geschiedenis. Tussen deze uitersten bevindt zich echter de historische werkelijkheid: die van een jonge Habsburgse prinses die koningin van Frankrijk werd en uiteindelijk haar leven verloor tijdens een van de meest ingrijpende revoluties uit de Europese geschiedenis.

Dit boek is geschreven vanuit de overtuiging dat Marie Antoinette meer verdient dan de simplistische beelden die vaak over haar zijn verspreid. Haar leven was niet slechts een opeenvolging van luxe, bals en hofintriges. Het was het verhaal van een vrouw die werd geboren in een van de machtigste dynastieën van Europa, die op veertienjarige leeftijd haar geboorteland moest verlaten om een politieke alliantie te bezegelen, en die vervolgens terecht kwam in een wereld waarin elk woord, elke handeling en zelfs elke blik onderwerp werd van publieke beoordeling.

De naam Marie Antoinette roept onmiddellijk beelden op van het schitterende hof van Versailles, van prachtige jurken, uitbundige kapsels en een wereld van aristocratische pracht. Maar achter die uiterlijke glans schuilde een complexe werkelijkheid. Het Frankrijk van de achttiende eeuw bevond zich in een

periode van ingrijpende veranderingen. Terwijl filosofen van de Verlichting nieuwe ideeën verspreidden over vrijheid, gelijkheid en bestuur, worstelde de monarchie met financiële problemen, sociale spanningen en een groeiende kloof tussen de elite en de bevolking. In deze wereld werd Marie Antoinette een zichtbaar symbool van een systeem dat steeds meer onder druk kwam te staan.

Het is een van de grote ironieën van de geschiedenis dat juist zij, die als tiener nauwelijks invloed had op staatszaken, later werd beschouwd als een van de belangrijkste oorzaken van de problemen van Frankrijk. Haar Oostenrijkse afkomst maakte haar vanaf het begin verdacht in de ogen van velen. In een tijd waarin nationale gevoelens steeds sterker werden, bleef zij voor haar tegenstanders altijd "de Oostenrijkse". Haar gedrag werd voortdurend geïnterpreteerd door de bril van vooroordelen, politieke belangen en publieke verwachtingen.

Veel van wat wij tegenwoordig over Marie Antoinette denken te weten, is gevormd door propaganda. Tijdens haar leven verschenen talloze pamfletten waarin zij werd afgeschilderd als een losbandige, verkwistende en zelfs immorele vrouw. Deze publicaties waren vaak bedoeld om de monarchie in diskrediet te brengen en maakten gebruik van geruchten, verdraaiingen en regelrechte leugens. De beroemde uitspraak "Laat ze dan cake eten" wordt nog altijd met haar geassocieerd, hoewel historisch onderzoek overtuigend heeft aangetoond dat zij deze woorden nooit heeft uitgesproken. Toch bleef het beeld bestaan, omdat het perfect aansloot bij de publieke voorstelling van een koningin die geen begrip zou hebben gehad voor het lijden van haar volk.

De kracht van historische mythes mag nooit worden onderschat. Vaak zeggen zij evenveel over de samenleving die ze creëert als over de persoon waarop ze betrekking hebben. Marie Antoinette werd niet alleen een historische figuur; zij werd een symbool. Voor revolutionairen belichaamde zij het falen van het Ancien Régime. Voor royalisten werd zij een martelares. Voor latere generaties werd zij een romantische heldin, een mode-icoon of een tragisch slachtoffer. Elke tijd heeft haar eigen Marie Antoinette gecreëerd.

Juist daarom is het noodzakelijk om terug te keren naar de bronnen en haar leven opnieuw te onderzoeken binnen de context van haar eigen tijd. Geschiedenis is immers geen verzameling legendes, maar een poging om mensen uit het verleden te begrijpen in de wereld waarin zij leefden. Dat betekent niet dat Marie Antoinette moet worden vrijgesproken van alle kritiek. Zoals ieder historisch persoon maakte zij fouten. Soms was zij naïef. Soms onderschatte zij de ernst van de politieke situatie. Soms handelde zij vanuit de overtuigingen en waarden van haar sociale positie, zonder volledig te beseffen hoe sterk de samenleving om haar heen veranderde.

Maar geschiedenis vraagt om nuance. Zij vraagt om het vermogen om voorbij de karikaturen te kijken. Marie Antoinette was geen monster en geen heilige. Zij was een mens van vlees en bloed, gevormd door haar opvoeding, haar omgeving en de verwachtingen die anderen aan haar stelden. Zij was een dochter, echtgenote en moeder. Zij was een vrouw die leefde in een wereld waarin politieke huwelijken het lot van vorstenhuizen bepaalden. Zij was een koningin die zich geconfronteerd zag met krachten die zelfs de

machtigste monarchen van Europa nauwelijks konden beheersen.

In dit boek staat daarom niet alleen de politieke geschiedenis centraal. Natuurlijk komen de grote gebeurtenissen aan bod: haar jeugd in Wenen, haar huwelijk met de toekomstige koning van Frankrijk, haar jaren in Versailles, de Diamanten Halskettingaffaire, de uitbraak van de Franse Revolutie, de vlucht naar Varennes, de val van de monarchie, haar proces en haar executie. Deze gebeurtenissen vormen de ruggengraat van haar levensverhaal.

Maar daarnaast richt dit boek zich ook op de culturele en maatschappelijke wereld waarin zij leefde. Hoe zag het dagelijks leven aan het Franse hof eruit? Welke rol speelde mode in de achttiende-eeuwse elitecultuur? Hoe functioneerde propaganda in een tijd waarin de moderne massamedia nog niet bestonden? Welke verwachtingen stelde men aan een koningin? Hoe beïnvloedden ideeën van de Verlichting het politieke klimaat? En hoe veranderde de positie van vrouwen in een samenleving die op de drempel stond van een nieuw tijdperk?

Deze vragen zijn essentieel om Marie Antoinette werkelijk te begrijpen. Mensen leven immers nooit los van hun omgeving. Hun keuzes, overtuigingen en mogelijkheden worden mede bepaald door de culturele wereld waarin zij opgroeien. Een cultuurhistorische benadering maakt het mogelijk om verder te kijken dan de traditionele politieke geschiedenis en een completer beeld te schetsen van de samenleving waarin Marie Antoinette leefde.

Tegelijkertijd is dit boek ook een verhaal over de achttiende eeuw zelf. De periode waarin Marie Antoinette leefde was een tijd van enorme

veranderingen. Oude structuren begonnen te wankelen. Nieuwe ideeën over burgerschap, vrijheid en politieke legitimiteit verspreidden zich door Europa. De wereld van koningen en aristocraten werd uitgedaagd door denkers, schrijvers en hervormers die fundamentele vragen stelden over macht en samenleving. De Franse Revolutie was niet slechts een politieke gebeurtenis; zij markeerde een keerpunt in de geschiedenis van de westerse wereld.

Het leven van Marie Antoinette bevindt zich precies op dat kruispunt van oude en nieuwe tijden. Zij groeide op in een wereld waarin vorsten door God waren aangesteld en waarin dynastieke belangen de internationale politiek bepaalden. Zij stierf in een wereld waarin burgers de legitimiteit van monarchieën openlijk ter discussie stelden. Haar levensverhaal weerspiegelt daarmee de overgang van het Europa van het Ancien Régime naar het moderne Europa.

Tijdens het schrijven van dit boek heb ik geprobeerd een evenwicht te vinden tussen historische analyse en menselijke betrokkenheid. De lezer zal kennismaken met de politieke ontwikkelingen van de achttiende eeuw, maar ook met de persoonlijke ervaringen van een vrouw die zich midden in deze gebeurtenissen bevond. Geschiedenis gaat immers niet alleen over staten, oorlogen en verdragen. Zij gaat ook over mensen die hoopten, vreesden, liefhadden, leden en keuzes maakten binnen de mogelijkheden die hun tijd bood.

Voor mij persoonlijk vormt Marie Antoinette een van de meest intrigerende figuren uit de Europese geschiedenis. Niet omdat zij een perfecte vorstin was, maar juist omdat haar leven laat zien hoe complex de relatie tussen individu en geschiedenis kan zijn. Haar lot herinnert ons eraan hoe snel publieke bewondering kan omslaan in publieke haat, hoe krachtig

propaganda kan zijn en hoe moeilijk het is om als mens te ontsnappen aan de verwachtingen die anderen van ons hebben.

Meer dan tweehonderd jaar na haar dood blijft Marie Antoinette een spiegel waarin iedere generatie iets van zichzelf herkent. Misschien is dat wel de reden waarom haar verhaal nog altijd wordt verteld. Achter de mythe bevindt zich een mens. Achter de legende staat een vrouw die leefde in een tijd van ongekende verandering en die uiteindelijk werd meegesleurd door de krachten van een revolutie die de wereld voorgoed zou veranderen.

Met dit boek nodig ik u uit om voorbij de clichés te kijken en kennis te maken met de historische Marie Antoinette: niet de karikatuur, niet de legende, maar de vrouw achter de kroon.

MARIE ANTOINETTE: VAN HABSBURGSE AARTSHERTOGIN TOT KONINGIN VAN FRANKRIJK

Weinig vrouwen uit de Europese geschiedenis hebben zo'n blijvende plaats ingenomen in het collectieve geheugen als Marie Antoinette. Haar naam roept beelden op van de schitterende zalen van Versailles, van uitbundige hofceremonies, van de laatste dagen van de Franse monarchie en van de dramatische gebeurtenissen van de Franse Revolutie. Toch is de historische werkelijkheid achter deze iconische figuur aanzienlijk complexer dan de legende die zich in de eeuwen na haar dood heeft ontwikkeld. Marie Antoinette leefde in een tijdperk waarin Europa zich bevond op de grens tussen een traditionele dynastieke wereld en de opkomst van moderne politieke en maatschappelijke denkbeelden. Haar leven weerspiegelt deze overgang op unieke wijze.

Marie Antoinette werd geboren als Maria Antonia Josepha Johanna op 2 november 1755 in de Hofburg te Wenen, het politieke hart van de Habsburgse monarchie. Zij was het vijftiende kind en de jongste dochter van keizer Frans Stefanus van Lotharingen en keizerin Maria Theresia, een van de invloedrijkste vorstinnen van de achttiende eeuw. Door haar geboorte maakte zij deel uit van het Huis Habsburg-Lotharingen, een dynastie die gedurende eeuwen een centrale rol had gespeeld in de politieke geschiedenis van Europa. De Habsburgers beheersten een

uitgestrekt gebied dat zich uitstrekte van de Oostenrijkse erflanden tot Hongarije, Bohemen, delen van Italië en de Oostenrijkse Nederlanden.

De wereld waarin Maria Antonia opgroeide werd gekenmerkt door een voortdurende wisselwerking tussen dynastieke belangen, religieuze overtuigingen en internationale machtsverhoudingen. Vorstenhuizen waren niet slechts families; zij vormden politieke instellingen die het lot van staten bepaalden. Huwelijken werden daarom zelden gesloten op basis van persoonlijke voorkeuren. Zij waren instrumenten van diplomatie, bedoeld om allianties te versterken, conflicten te beëindigen en machtsevenwichten veilig te stellen. Binnen deze context werd de jonge aartshertogin al vroeg beschouwd als een potentiële schakel in het complexe netwerk van Europese dynastieke betrekkingen.

Haar jeugd verliep relatief onbezorgd in vergelijking met de zware verantwoordelijkheden die haar later zouden wachten. Hoewel zij een opvoeding ontving die passend was voor een prinses van haar rang, stond zij niet bekend als een uitzonderlijk academisch talent. Haar onderwijs was vooral gericht op talen, muziek, dans, etiquette en religie. Zoals gebruikelijk was binnen de aristocratische cultuur van de achttiende eeuw lag de nadruk minder op intellectuele vorming dan op het ontwikkelen van eigenschappen die haar geschikt zouden maken voor haar toekomstige rol als echtgenote van een vorst of kroonprins.

De politieke situatie in Europa veranderde echter snel. De eeuwenlange rivaliteit tussen Frankrijk en Oostenrijk had gedurende generaties geleid tot oorlogen en diplomatieke spanningen. In het midden van de achttiende eeuw ontstond echter een opmerkelijke ommekeer in de Europese diplomatie. Door veranderende internationale verhoudingen

besloten beide mogendheden hun traditionele vijandschap te beëindigen en een alliantie aan te gaan. Deze zogenaamde Diplomatieke Revolutie van 1756 betekende een fundamentele herschikking van de Europese machtsblokken.

Om deze nieuwe samenwerking duurzaam te maken werd besloten een huwelijk te arrangeren tussen Maria Antonia en Louis-Auguste, de dauphin van Frankrijk en kleinzoon van koning Lodewijk XV. Voor Maria Theresia was dit huwelijk van groot politiek belang. Zij zag haar dochter als een diplomatiek instrument dat kon bijdragen aan stabiliteit binnen Europa en aan de versterking van de positie van de Habsburgse monarchie.

In 1769 werd de verloving officieel aangekondigd. Kort daarop begon de voorbereiding op haar vertrek naar Frankrijk. Zoals gebruikelijk bij dynastieke huwelijken betekende dit niet alleen een geografische verplaatsing, maar ook een symbolische overgang van de ene politieke wereld naar de andere. Toen Maria Antonia in 1770 Oostenrijk verliet, moest zij afscheid nemen van haar geboorteland, haar familie en een groot deel van haar vertrouwde omgeving. Aan de grens tussen Oostenrijk en Frankrijk vond een ceremonie plaats waarbij zij letterlijk haar Oostenrijkse bezittingen aflegde en werd voorbereid op haar nieuwe identiteit als toekomstige Franse kroonprinses.

Op veertienjarige leeftijd trad zij in het huwelijk met Louis-Auguste. Vanaf dat moment werd zij bekend onder haar verfranste naam: Marie Antoinette. Als dauphine van Frankrijk kwam zij terecht aan het hof van Versailles, een omgeving die zowel indrukwekkend als verstikkend was. Versailles vormde niet alleen een koninklijke residentie maar ook een politiek theater waarin status, etiquette en

ceremonieel een centrale rol speelden. Elke handeling van de leden van de koninklijke familie werd gereguleerd door ingewikkelde hofregels die gedurende generaties waren ontwikkeld.

Voor de jonge Marie Antoinette betekende dit een ingrijpende aanpassing. De informelere sfeer van het Weense hof stond in scherp contrast met de strikte etiquette van Versailles. Bovendien werd zij voortdurend geobserveerd door hovelingen, diplomaten en buitenlandse waarnemers. Haar gedrag, kleding, omgangsvormen en zelfs haar persoonlijke voorkeuren werden onderwerp van discussie en beoordeling.

Toen Lodewijk XV op 10 mei 1774 overleed, besteed Louis-Auguste als Lodewijk XVI de Franse troon. Marie Antoinette werd daarmee koningin van Frankrijk op slechts achttienjarige leeftijd. Haar nieuwe positie bracht aanzienlijke verantwoordelijkheden met zich mee, maar ook een ongekende publieke zichtbaarheid. Als koningin werd zij geacht de waardigheid van de monarchie te vertegenwoordigen, dynastieke continuïteit te waarborgen en de belangen van het koninkrijk te ondersteunen.

De eerste jaren van haar koningschap werden gekenmerkt door populariteit en nieuwsgierigheid. Veel Fransen zagen in haar een jeugdige en elegante vorstin die nieuw leven kon brengen in het hof. Haar belangstelling voor mode, muziek, theater en sociale bijeenkomsten maakte haar tot een trendsetter binnen de Europese aristocratische cultuur. Kledingstijlen, kapsels en accessoires die zij introduceerde werden nagevolgd door aristocratische vrouwen in heel Europa.

Toch begon deze populariteit geleidelijk af te nemen. De Franse samenleving bevond zich in een periode van groeiende spanningen. De kosten van eerdere oorlogen, waaronder de Zevenjarige Oorlog en de Franse steun aan de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog, hadden de staatsfinanciën ernstig verzwakt. Tegelijkertijd nam de kritiek op de privileges van adel en geestelijkheid toe. Verlichte denkers stelden fundamentele vragen over bestuur, ongelijkheid en de legitimiteit van absolute monarchieën.

Binnen deze context werd Marie Antoinette steeds vaker het doelwit van kritiek. Haar buitenlandse afkomst speelde hierbij een belangrijke rol. Ondanks haar jarenlange verblijf in Frankrijk bleef zij voor velen "de Oostenrijkse". In tijden van politieke onzekerheid en economische problemen werd haar loyaliteit regelmatig in twijfel getrokken. Tegenstanders van het hof beschuldigden haar ervan de belangen van Oostenrijk boven die van Frankrijk te plaatsen, hoewel historisch onderzoek heeft aangetoond dat dergelijke beschuldigingen vaak sterk overdreven of ongegrond waren.

Een belangrijke rol in de vorming van haar negatieve imago werd gespeeld door de zogenaamde *libelles*¹. Dit waren vaak anonieme pamfletten waarin leden van de koninklijke familie werden bespot, bekritiseerd of belasterd. Deze publicaties vormden een vroege vorm van politieke propaganda en verspreidden zich op

¹ Libelles waren illegale, schandalige pamfletten uit het 18e-eeuwse Frankrijk vol roddels, politieke aanvallen en schunnige verhalen. Marie Antoinette werd een van hun belangrijkste doelwitten in de aanloop naar de Franse Revolutie.

grote schaal onder de bevolking. In deze geschriften werd Marie Antoinette afgeschilderd als verkwistend, immoreel, manipulatief en politiek gevaarlijk. Veel van de verhalen die hierin circuleerden waren gebaseerd op geruchten of volledig verzonnen beschuldigingen, maar zij droegen wel bij aan een groeiende vijandigheid jegens de koningin.

De reputatieschade werd verder versterkt door de beruchte Halskettingaffaire van 1785. Hoewel Marie Antoinette in werkelijkheid geen enkele rol speelde bij de fraude die aan de basis van dit schandaal lag, werd haar naam onlosmakelijk verbonden met de affaire. Een groep oplichters had misbruik gemaakt van de naam van de koningin om een kostbare diamanten halsketting te verkrijgen. Toen de fraude aan het licht kwam, concludeerden veel Fransen ten onrechte dat Marie Antoinette verantwoordelijk was voor de aankoop. De publieke opinie zag de affaire als bevestiging van het bestaande beeld van een extravagante en geld verspillende vorstin.

In de jaren die volgden verslechterde de financiële situatie van Frankrijk verder. Pogingen van hervormingsgezinde ministers zoals Anne Robert Jacques Turgot en Jacques Necker om het belastingstelsel te moderniseren en de staatsuitgaven te beperken stuitten op weerstand binnen de gevestigde elites. Hoewel de oorzaken van de financiële crisis diepgeworteld waren in structurele economische en politieke problemen, werd de koningin in de publieke opinie steeds vaker verantwoordelijk gehouden voor de toestand van het land.

De bijnaam "Madame Déficit" ontstond in deze periode. Zij verwees naar de vermeende spijlucht van de koningin en suggereerde dat haar persoonlijke uitgaven de staatsfinanciën hadden uitgeput.

Historisch gezien was deze voorstelling van zaken onjuist. De uitgaven van het hof vormden slechts een beperkt onderdeel van de totale financiële problemen van Frankrijk. Niettemin bleek het beeld van de verkwistende koningin bijzonder krachtig. Het sloot aan bij bestaande vooroordelen en bood een eenvoudig verklaarbaar symbool voor veel complexere economische problemen.

Toen in 1789 de Franse Revolutie uitbrak, bevond Marie Antoinette zich in het centrum van een politieke storm die steeds moeilijker te beheersen werd. De monarchie verloor geleidelijk haar gezag, terwijl revolutionaire bewegingen steeds radicaler werden. Wat begon als een poging tot hervorming van het bestaande systeem groeide uit tot een fundamentele aanval op de monarchale orde zelf.

Gedurende deze jaren werd Marie Antoinette een van de meest omstreden personen van Frankrijk. Voor haar aanhangers belichaamde zij moed, waardigheid en trouw aan haar familie. Voor haar tegenstanders symboliseerde zij alles wat zij verwierpen in het oude regime. Haar leven werd daarmee onlosmakelijk verbonden met de ondergang van de Bourbon-monarchie en de geboorte van een nieuwe politieke wereld.

De geschiedenis van Marie Antoinette is daarom meer dan het verhaal van één vrouw. Zij vormt een venster op de culturele, politieke en maatschappelijke veranderingen die Europa aan het einde van de achttiende eeuw doormaakte. Haar leven laat zien hoe persoonlijke lotgevallen en grote historische processen elkaar kunnen beïnvloeden. Tegelijkertijd toont haar verhaal hoe beeldvorming, propaganda en publieke opinie het historische geheugen kunnen vormgeven, soms met gevolgen die eeuwen later nog steeds zichtbaar zijn. Haar naam blijft daardoor

verbonden met zowel de glorie van Versailles als de tragedie van de Franse Revolutie, en met de overgang van een oude dynastieke wereld naar het moderne tijdperk.

De ondergang van de monarchie en de laatste maanden van Marie Antoinette

De jaren tussen 1789 en 1793 behoren tot de meest dramatische en ingrijpende perioden uit de Europese geschiedenis. In deze korte tijdspanne stortte een van de oudste en machtigste monarchieën van Europa ineen, werd de politieke orde van het Ancien Régime vernietigd en ontstond een revolutionaire samenleving die de bestaande machtsverhoudingen fundamenteel ter discussie stelde. Voor Marie Antoinette betekenden deze jaren een geleidelijke overgang van koninklijke macht en prestige naar gevangenschap, vernedering en uiteindelijk de dood. Haar persoonlijke lot raakte daarbij onlosmakelijk verbonden met de lotgevallen van de Franse monarchie zelf.

Na de gebeurtenissen van oktober 1789 bevond de koninklijke familie zich feitelijk niet langer in Versailles maar in een toestand van gedwongen verblijf in Parijs. De beroemde Vrouwenmars naar Versailles had geleid tot de verhuizing van koning Lodewijk XVI, Marie Antoinette en hun kinderen naar het Tuilerieënpaleis². Hoewel zij officieel nog steeds koning en koningin van Frankrijk waren, was hun bewegingsvrijheid ernstig beperkt. De revolutionaire

² Het Tuilerieënpaleis (Frans: *Palais des Tuileries*) was een voormalig koninklijk paleis in Parijs, gelegen aan de rechteroever van de Seine. Van de zestiende tot de negentiende eeuw diende het regelmatig als residentie van Franse vorsten en staatshoofden.

menigte had duidelijk gemaakt dat de monarchie voortaan onder toezicht van het volk zou staan.

Voor Marie Antoinette vormde deze nieuwe situatie een ingrijpende verandering. De schitterende wereld van Versailles, met haar rituelen, etiquette en zorgvuldig geregisseerde hofleven, had plaatsgemaakt voor een bestaan waarin elke handeling van de koninklijke familie werd geobserveerd door revolutionairen, journalisten en politieke tegenstanders. Het koninklijk gezag werd steeds verder uitgehold, terwijl de publieke opinie zich in toenemende mate tegen de monarchie keerde.

Gedurende de eerste jaren van de revolutie hoopten veel Fransen nog op een constitutionele monarchie naar Brits voorbeeld. Ook binnen de Nationale Vergadering bestond lange tijd de wens om de koning een plaats te geven binnen een hervormd politiek systeem. Marie Antoinette had echter grote moeite zich neer te leggen bij de voortdurende inperking van de koninklijke macht. Zij was opgegroeid binnen een politieke cultuur waarin vorstelijk gezag werd beschouwd als een vanzelfsprekend onderdeel van de maatschappelijke orde. Het revolutionaire idee dat de soevereiniteit uiteindelijk bij de natie lag en niet bij de monarch stond haaks op haar opvoeding en wereldbeeld.

Tegelijkertijd werd haar positie steeds problematischer. Als geboren Habsburgse bleef zij in de ogen van veel revolutionairen een buitenlandse prinses wier loyaliteit verdacht was. In een tijd waarin nationalistische gevoelens begonnen toe te nemen, werd haar Oostenrijkse afkomst voortdurend aangegrepen om haar in diskrediet te brengen. De bijnaam "l'Autrichienne" — letterlijk "de Oostenrijkse" — werd door haar tegenstanders vaak bewust gebruikt als een belediging waarin ook

woordspelingen met andere negatieve betekenissen verborgen lagen.

De spanningen bereikten een nieuw hoogtepunt in juni 1791. De koninklijke familie besloot Parijs te verlaten in een poging zich te bevrijden van de feitelijke gevangenschap waarin zij leefde. Het plan was zorgvuldig voorbereid en had tot doel een veilig gebied nabij de oostelijke grens van Frankrijk te bereiken, waar trouwe troepen de koning konden beschermen. Van daaruit hoopte men vanuit een sterkere positie te kunnen onderhandelen over de toekomst van de monarchie.

De vlucht verliep echter rampzalig. Onderweg werd de koninklijke familie herkend in het plaatsje Varennes-en-Argonne. De koning, koningin en hun kinderen werden gearresteerd en onder begeleiding teruggebracht naar Parijs. Deze gebeurtenis, die bekend zou worden als de Vlucht naar Varennes, vormde een keerpunt in de geschiedenis van de Franse Revolutie.

Voor veel Fransen betekende de mislukte vlucht het definitieve bewijs dat de koning en koningin niet bereid waren samen te werken met de revolutionaire hervormingen. Het vertrouwen dat nog bestond tussen monarchie en natie werd ernstig beschadigd. Waar Lodewijk XVI voorheen vaak werd gezien als een aarzelende maar goedbedoelende vorst, ontstond nu het beeld van een koning die probeerde zijn volk te verlaten. Voor Marie Antoinette waren de gevolgen mogelijk nog ernstiger. Revolutionaire kringen beschouwden haar steeds meer als de drijvende kracht achter het ontsappingsplan en als de persoon die de koning aanzette tot verzet tegen de revolutie.

Vanaf dit moment radicaliseerde het politieke klimaat in Frankrijk in hoog tempo. De revolutionaire

beweging werd steeds minder bereid compromissen te sluiten met de monarchie. Tegelijkertijd groeide de internationale spanning. Europese vorstenhuizen volgden de gebeurtenissen in Frankrijk met grote bezorgdheid. Niet alleen zagen zij een verwante monarchie bedreigd worden, maar zij vreesden ook dat revolutionaire ideeën zich over Europa zouden verspreiden.

Marie Antoinette onderhield contacten met buitenlandse hoven, waaronder haar familie in Oostenrijk. Zij hoopte dat internationale druk of militaire interventie de positie van de Franse monarchie zou kunnen versterken. Deze contacten waren vanuit haar perspectief begrijpelijk, maar leverden haar in Frankrijk nieuwe beschuldigingen van verraad op. Revolutionairen zagen hierin bewijs dat zij samenspande met buitenlandse mogendheden tegen haar eigen land.

In 1792 escaleerde de situatie verder toen Frankrijk in oorlog raakte met Oostenrijk en Pruisen. Deze oorlog, die later onderdeel zou worden van de bredere Oorlog van de Eerste Coalitie, versterkte het wantrouwen jegens de koninklijke familie. Militaire nederlagen werden al snel gekoppeld aan vermeende samenzweringen van aristocraten en buitenlandse sympathisanten. De koningin werd in revolutionaire propaganda afgeschilderd als een verrader die geheime informatie doorspeelde aan de vijand.

Het politieke klimaat werd steeds explosiever. Op 10 augustus 1792 vond een gewelddadige aanval plaats op het Tuilerieënpaleis. Revolutionaire strijders, gesteund door militante groepen uit Parijs, bestormden het paleis en leverden gevechten met de Zwitserse Garde die de koning beschermde. Honderden mensen kwamen hierbij om het leven.

Tijdens deze crisis zocht de koninklijke familiebescherming bij de Wetgevende Vergadering. Daarmee werd zichtbaar dat de monarchie niet langer in staat was zichzelf te verdedigen. De gebeurtenissen van 10 augustus markeerden feitelijk het einde van de Franse monarchie als politieke macht. Hoewel de formele afschaffing nog moest volgen, was duidelijk dat de oude orde haar laatste steunpilaren had verloren.

Drie dagen later, op 13 augustus 1792, werd de koninklijke familie overgebracht naar de Temple gevangenis³. De omstandigheden stonden in schril contrast met het leven dat zij vroeger hadden geleid. De voormalige bewoners van Versailles bevonden zich nu achter gesloten deuren, bewaakt door revolutionaire autoriteiten en afgesneden van vrijwel alle politieke invloed.

Op 21 september 1792 nam de Nationale Conventie een historisch besluit. Frankrijk werd officieel uitgeroepen tot republiek en de monarchie werd afgeschaft. Daarmee kwam een einde aan een koninklijke traditie die eeuwenlang het hart van de Franse staat had gevormd. De afschaffing van de monarchie was meer dan een institutionele verandering; zij symboliseerde een fundamentele breuk met het verleden. Voor het eerst werd een van Europa's grote monarchieën vervangen door een

³ De **Tour du Temple**, ook wel **La Grosse Tour** genoemd, was een middeleeuws fort in Parijs, gebouwd rond 1240 door de Tempeliers als hun Europese hoofdkwartier. Het complex in de wijk Le Marais bestond uit een kerk, een grote en een kleine toren en diende deels als gevangenis. Later werd de Tour du Temple vooral bekend als de plaats waar de Franse koninklijke familie tijdens de Franse Revolutie werd opgesloten.

republikeinse staatsvorm gebaseerd op de soevereiniteit van het volk.

De positie van de voormalige koning verslechterde snel. Lodewijk XVI werd berecht wegens verraad aan de Franse natie. Zijn proces stond in het teken van de vraag of een voormalige monarch nog aanspraak kon maken op juridische bescherming binnen een revolutionaire samenleving die zijn gezag had verworpen. Uiteindelijk werd hij schuldig bevonden.

Op 21 januari 1793 werd Lodewijk XVI geëxecuteerd op de Place de la Révolution. Zijn dood schokte Europa. Voor revolutionairen vormde zij een noodzakelijke stap in de verdediging van de republiek; voor monarchisten betekende zij een onvoorstelbare aanval op de gevestigde orde. Voor Marie Antoinette betekende de executie het verlies van haar echtgenoot en de definitieve vernietiging van de wereld waarin zij was opgegroeid.

Na de dood van de koning werd haar situatie steeds uitzichtlozer. Revolutionaire leiders beschouwden haar als een potentieel gevaar zolang zij in leven bleef. Haar dynastieke afkomst, haar internationale contacten en haar symbolische betekenis maakten haar tot een voortdurende bron van zorg voor de republiek.

In augustus 1793 werd zij overgebracht naar de Conciergerie, een gevangenis in Parijs die tijdens de Terreur bekend zou komen te staan als het voorportaal van de guillotine⁴. De omstandigheden waren zwaar.

⁴ De guillotine, ook wel valbijl genoemd, is een executietoestel waarmee doodstraffen door onthoofding werden uitgevoerd. Hoewel het vooral bekend werd tijdens de Franse Revolutie, gaat de oorsprong ervan terug tot de middeleeuwen. Het apparaat werd gebruikt in verschillende Europese landen, waaronder Frankrijk, België, Duitsland, Zweden en delen van Zwitserland. De naam is afgeleid van

Zij werd streng bewaakt en leefde onder voortdurende onzekerheid over haar lot. Haar gezondheid, die reeds door jaren van stress en gevangenschap was aangetast, ging zichtbaar achteruit.

Op 14 oktober 1793 begon haar proces voor het Revolutionaire Tribunaal. De aanklachten omvatten hoogverraad, samenzwering tegen de Franse staat en samenwerking met buitenlandse vijanden. Zoals veel processen tijdens de revolutionaire Terreur stond ook dit proces sterk onder invloed van politieke overwegingen. De uitkomst leek reeds vast te staan voordat de eerste getuigen werden gehoord. De beschuldigingen tegen haar weerspiegelden niet alleen concrete politieke verdenkingen, maar ook de diepgewortelde haat die zich gedurende jaren rond haar persoon had opgebouwd. Revolutionaire propaganda had haar veranderd in een symbool van alles wat men wilde vernietigen: monarchie, aristocratie, buitenlandse invloed en vermeende corruptie. Sommige aanklachten waren gebaseerd op politieke feiten, andere op geruchten en laster die reeds jarenlang in pamfletten en kranten circuleerden.

Na een kort proces werd Marie Antoinette op 16 oktober 1793 schuldig bevonden aan hoogverraad. Het vonnis luidde de doodstraf. Op dezelfde dag werd zij per open wagen door de straten van Parijs naar de Place de la Révolution⁵ gebracht. De ceremonie was

Joseph-Ignace Guillotin, die pleitte voor een meer uniforme en minder pijnlijke executiemethode.

⁵ In 1793 was de huidige Place de la Concorde, toen bekend als de Place de la Révolution, het centrale executieplein van de Franse Revolutie. De guillotine domineerde het plein, terwijl een standbeeld van Vrijheid de plaats innam van het vernietigde standbeeld van koning Lodewijk XV.

zorgvuldig vormgegeven als een publieke demonstratie van revolutionaire macht. Waar zij ooit als koningin werd toegejuicht door menigten, werd zij nu geconfronteerd met een publiek dat getuige wilde zijn van haar ondergang.

In de middag van 16 oktober 1793 werd Marie Antoinette geëxecuteerd door de guillotine. Zij was zevenendertig jaar oud.

Met haar dood verdween niet alleen een voormalige koningin, maar ook een van de meest herkenbare symbolen van het oude Europa. Haar leven en dood markeren de overgang tussen twee tijdperken. Zij werd geboren in een wereld waarin dynastieën het lot van staten bepaalden en waarin monarchale macht als vanzelfsprekend werd beschouwd. Zij stierf in een wereld waarin revolutionaire ideeën de legitimiteit van diezelfde macht fundamenteel hadden uitgedaagd.

De figuur van Marie Antoinette bleef echter voortleven. In de eeuwen na haar executie groeide zij uit tot een van de meest besproken vrouwen uit de wereldgeschiedenis. Voor sommigen bleef zij het symbool van aristocratische overdaad; voor anderen werd zij een tragische martelares van de revolutie. Tussen deze uitersten bevindt zich de historische werkelijkheid van een vrouw die leefde in een tijd van ongekende maatschappelijke omwentelingen en die uiteindelijk ten onder ging aan de krachten van een revolutie die niet alleen een monarchie, maar een hele beschavingsorde ten val bracht.

DE GEBOORTE VAN EEN HABSBURGSE PRINSES

Op 2 november 1755 werd in de Hofburg⁶ te Wenen een meisje geboren dat later zou uitgroeien tot een van de beroemdste en meest omstreden vrouwen uit de Europese geschiedenis. Zij kreeg de naam Maria Antonia Josepha Johanna en was de jongste dochter van keizerin Maria Theresia en haar echtgenoot Frans Stefanus van Lotharingen. Niemand kon op dat moment vermoeden dat dit kind, geboren in de veilige beslotenheid van een van Europa's machtigste vorstenhuizen, ooit de Franse troon zou bestijgen als Marie Antoinette en uiteindelijk een tragisch einde zou vinden tijdens de Franse Revolutie.

Haar geboorte vond plaats in de Hofburg, het politieke en ceremoniële centrum van de Habsburgse monarchie. Dit immense paleiscomplex was niet slechts een residentie van de vorstelijke familie, maar tevens het bestuurlijke hart van een uitgestrekt rijk dat zich uitstrekte van de Oostenrijkse erflanden tot Hongarije, Bohemen en grote delen van Midden-Europa. De gangen en zalen van de Hofburg vormden het toneel van diplomatieke onderhandelingen, staatsceremonies, hofrituelen en familiale

⁶ Hofburg in Wenen was vanaf de dertiende eeuw tot 1918 de winterresidentie van de Habsburgers. Sinds 1945 dient het paleis als officiële residentie van de Oostenrijkse bondspresident. Het complex omvat de voormalige keizerlijke appartementen en de Österreichische Nationalbibliothek. De zomerresidentie van de Habsburgers was Schloss Schönbrunn.

gebeurtenissen die nauw verweven waren met de politieke geschiedenis van Europa.

Maria Antonia was het vijftiende kind en de jongste dochter van het keizerlijke echtpaar. Het grote aantal kinderen weerspiegelde niet alleen de persoonlijke omstandigheden van het vorstenpaar, maar ook de dynastieke realiteit van de achttiende eeuw. Binnen de Europese vorstenhuizen werden kinderen beschouwd als essentiële schakels in het netwerk van internationale betrekkingen. Zonen waren potentiële erfgenamen, militaire leiders en toekomstige vorsten, terwijl dochters vaak een cruciale rol speelden in het sluiten van politieke allianties door middel van huwelijken. Elke geboorte binnen een regerende dynastie had daardoor niet alleen een familiale, maar ook een politieke betekenis.

Hoewel Maria Theresia reeds veertien kinderen ter wereld had gebracht zonder noemenswaardige problemen, verliep de geboorte van haar jongste dochter aanzienlijk moeilijker. Tijdens de bevalling deden zich ernstige complicaties voor die aanleiding gaven tot grote bezorgdheid onder de aanwezige artsen en hovelingen. Gedurende enige tijd bestond zelfs de vrees dat de keizerin de bevalling niet zou overleven. In een tijd waarin de medische wetenschap nog beperkt was en zelfs vorstelijke vrouwen kwetsbaar bleven voor de gevaren van zwangerschap en bevalling, vormde dit een ernstige crisis voor zowel de familie als de staat. Het leven van de regerende vorstin was immers nauw verbonden met de stabiliteit van de monarchie.

Dat moeder en dochter de bevalling uiteindelijk overleefden, werd door tijdgenoten beschouwd als een gunstige uitkomst en zelfs als een teken van goddelijke voorzienigheid. Religieuze interpretaties speelden in de achttiende eeuw een belangrijke rol in

de manier waarop dergelijke gebeurtenissen werden begrepen. De Habsburgers beschouwden zichzelf als verdedigers van het katholieke geloof, en het dagelijkse leven aan het hof was sterk doordrongen van religieuze rituelen, gebeden en kerkelijke feestdagen.

De pasgeboren prinses kreeg bij haar doop vooraanstaande peetouders toegewezen. Haar officiële peetouders waren koning Jozef I van Portugal en diens echtgenote koningin Mariana Victoria. Omdat zij niet persoonlijk aanwezig konden zijn, traden haar oudere broer, aartshertog Jozef, en haar zus, aartshertogin Maria Anna, op als plaatsvervangers tijdens de plechtigheid. Dergelijke peetouderschappen hadden binnen de aristocratische cultuur van Europa vaak een diplomatieke dimensie. Zij symboliseerden niet alleen persoonlijke banden, maar ook politieke relaties tussen regerende dynastieën.

De datum van haar geboorte bezat bovendien een bijzondere religieuze betekenis. Maria Antonia werd geboren op Allerzielen, een belangrijke katholieke gedenkdag waarop gelovigen baden voor de zielen van de overledenen. In de katholieke traditie was dit geen feestdag, maar een dag van bezinning en herinnering. Omdat de sfeer van rouw en contemplatie niet goed aansloot bij de viering van een verjaardag, werd haar verjaardag gedurende haar jeugd doorgaans gevierd op Allerheiligen, de dag ervoor. Deze gewoonte laat zien hoe nauw religieuze gebruiken verweven waren met het dagelijkse leven van de achttiende-eeuwse aristocratie. Kerkelijke kalenderdagen bepaalden niet alleen de ritmes van het openbare leven, maar ook de organisatie van familiefeesten, staatsceremonies en hofactiviteiten.

Kort na haar geboorte werd Maria Antonia, zoals gebruikelijk binnen vorstelijke families, toevertrouwd

aan een gouvernante. De opvoeding van prinselijke kinderen vond slechts gedeeltelijk plaats onder direct toezicht van hun ouders. Een uitgebreide hofhouding van gouvernantes, leraren, geestelijken en bedienden speelde een belangrijke rol bij hun dagelijkse verzorging en vorming. De verantwoordelijkheid voor de jonge aartshertogin werd toevertrouwd aan gravin Johanna Elisabeth von Brandeis, die belast was met de zorg voor de jongste leden van de keizerlijke familie.

De wereld waarin Maria Antonia opgroeide verschilde sterk van die van gewone kinderen. Haar jeugd speelde zich af binnen de muren van paleizen, omringd door etiquette, religieuze rituelen en hofceremonies. Toch kende ook het leven van een prinses momenten van speelsheid en familiale warmte. Anders dan latere voorstellingen soms suggereren, was het Weense hof van Maria Theresia niet uitsluitend een formele en afstandelijke omgeving. De keizerin hechtte veel waarde aan het gezinsleven en probeerde, ondanks haar zware politieke verantwoordelijkheden, een zekere mate van familiale samenhang te behouden.

Een bijzondere plaats in het leven van de jonge Maria Antonia werd ingenomen door haar oudere zus Maria Carolina. Tussen beide meisjes bestond een leeftijdsverschil van drie jaar, maar zij ontwikkelden een hechte band die gedurende hun leven zou voortduren. Binnen de grote keizerlijke familie ontstonden vaak sterke onderlinge relaties tussen broers en zussen die samen dezelfde opvoeding en dezelfde verwachtingen deelden. De band tussen Maria Antonia en Maria Carolina zou later worden versterkt door hun vergelijkbare lotgevallen als prinsessen die werden ingezet voor dynastieke huwelijken.

De opvoeding van Maria Antonia vond plaats binnen een zorgvuldig vormgegeven omgeving waarin religie, gehoorzaamheid en dynastieke verantwoordelijkheid centraal stonden. Maria Theresia was een diepreligieuze vrouw die haar kinderen opvoedde volgens strenge katholieke principes. Dagelijkse gebeden, kerkbezoek en religieuze instructie maakten een integraal onderdeel uit van hun vorming. Tegelijkertijd leefden zij in een tijd waarin de ideeën van de Verlichting⁷ zich langzaam begonnen te verspreiden door Europa. Hierdoor ontstond aan veel vorstenhoven een bijzondere combinatie van traditionele religieuze overtuigingen en nieuwe intellectuele stromingen.

Hoewel Maria Antonia geen uitzonderlijk ijverige leerling was, ontving zij onderwijs dat aansloot bij de verwachtingen die men stelde aan een prinses van haar rang. Zij kreeg lessen in Frans, Italiaans, muziek, dans, etiquette, geschiedenis en religie. Vooral muziek speelde een belangrijke rol in haar jeugd. Het Weense hof vormde een belangrijk cultureel centrum waar componisten, musici en kunstenaars bescherming genoten van de keizerlijke familie. In deze omgeving ontwikkelde Maria Antonia een levenslange belangstelling voor muziek, theater en kunst.

De relatie tussen Maria Antonia en haar moeder was gedurende haar jeugd niet altijd eenvoudig. Maria Theresia combineerde haar rol als moeder met haar

⁷ De Verlichting, ook wel de Eeuw van de Rede genoemd, was een intellectuele en culturele stroming van de 18e eeuw. Verlichte denkers benadrukten het belang van rede, wetenschap en kritisch denken. Zij verzetten zich tegen bijgeloof, intolerantie en machtsmisbruik door kerk en staat, en pleitten voor vrijheid, gelijkheid en fundamentele rechten.